

N. 7886

1957.

Teekond Soome maale.

Meeldetuletused
suguvendade elust ja olust.

Cartus.
Schnakenburg'i trükk ja kulu.
1887.

Hind 10 kop.

Handwritten

Album 1000

Album

Album of the 1000

1957

Album

Album

Album of the 1000

1957

Album of the 1000

Teekond

Soome maale.

Meeldetuletused

suguvendade elust ja olust.

M. J. Eisen.

Cartus.

Schnafenburg's trüff ja kulu.

1881.

Õigusteaduse
Õigusteaduse

Benjuri poolest lubatud. — Tallinnas, 27. Augustil 1881.

Õigusteaduse
1957

Õigusteaduse
Tallinnas, 27. Augustil 1881

Teetond Soome maale.

Soome minu süda nõuab,
Soome ihkab minu meel,
Soome minu mõtte nõuab.
Soome, Soome! hüüab keel.

Soome taljulisel pinnal
Wiivis wana warandus
Soome rahnurikkal finnal
Puhkab parem pärandus.

Soome maad ja Soome suguwendi waatamas käia, nende elu tundma õppida, nende olu uurida ja siis meie maa elu ja oluga võrrelda, mis sugusel tõsisel isamaa pojalt ei oleks seda soowi? Mis sugune tõsine isamaa poeg ei mõtleks alati hää meelega suguwendade pääle, ega röömustaks nende hariduse ja edenemise üle, kellest meie mitmest tükist kaugelle maha oleme jäänud, nii et meie oma maa wiletsat järke tähele pannes muud ei wõi teha kui õhata? Aga ometi ei ole igale ühele õnneks antud seda korda saata, mis ta sugawam südame sund nõuab, mis ta meel mõtleb: ei ole igal ühel wõimalik oma armsaid ja lahkeid suguwendi waatama minna

Üle laenetawa lahe,
Üle wahutawa wee,
Üle wangistawa wähe,
Üle tormilise tee.

Seda juurema röömuga tahab küll igamees aga suguwendade elust ja olust kuulda, waimus nendega koos olla ja nende õnnest osa wõtta.

Mis mind ja mitut muud Gesti last fella korral iseäranis Soome kutsus, oli Soome wendade suur pidu. Juba Jaanuari kuus anti Gesti Kirjameeste Seltsis awalikult teada, et Soome Kirjameeste seltis „Suomalaisen Kirjallisuuden Seura“ tänawu aasta wiiekümne aastast pidupäewa pidada ja sest Gesti Kirjameeste Seltsi osa wõtma kutsuda. Gesti Kirjameeste Seltsis wõeti nõuaks tähtsast pidust osa wõtta ja saadikud seks ajaks Soome saata Seurale õnne soowima. Pääle selle arwati hääks Kirjameeste Seltsi poolt üht raamatut wälja anda ja seda Suomalaisen Kirjallisuuden Seurale nimetatud piduks wiia. Wiimse hääksarwamise täitmiseks hakati warsti tööle, otsiti paremad Gesti laulikute luuletused kokku ja seati nad raamatuks,

mis siis piduajaks Eesti Kirjameeste Seltsi Toimetuste 46 numri all ilmus. Raamat ise kannab järgmist nime: **Eesti Luuletused**. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle tema wiiekümne aastaseks juubelipäewaks 30. (18.) Juunil 1881 wennaliselt soowinud Eesti Kirjameeste Selts. Schnakenburgi trükimaja Tartus oli trükkimise enese pääle wõtnud ja ehk küll raamat 240 lehekülge suur, ta otjast otjani pakju paberi pääle kuldkirjaga trükkunud.

Nagu tähendatud, oli pidu 30^{mal} ehk meie Juuliusse kalendri järel (Soomes maal, nagu teada, on uus ehk Gregoriusse kalender) 18^{mal} Juuni kuu päewal. Päewa kolm enne pidupäewa oliwad mitmed, kes pidule tahtsiwad sõita, endid Tallinna kofku kogunud ja wotasiwad siin aurulaewa, mis neid Helsingisse Soome pidule wiiks. Kuulutuse järele pidi Soome aurulaew „Storfürsten“ (suurwürst) 16. Juuni öösel Saksa maalt Tallinna jõudma ja siis hommiku wara Helsingi poole edasi sõitma. Sääatud ajal oliwad mõned pidule sõitjad sadamas, kus nüüd sõit pidi algama. Aga laewa ei olnud weel sugugi tulnud. Kõsimeise pääle, millal laew tulla, kosteti, et see igal silmapilgul olla oodata ja kui sadamasse jõuda, jäält umbes tunni aja pärast jälle edasi sõita. Nimetatud põhjuse pärast ei julgenud keegi sadamast kaugelle minna, kartes, et ehk laew wõiks enne ära sõita ja kaasajõitjaid maha jätta. Tund läks ometi tunni järele mööda, ilma et Storfürsten oleks ilmunud. Wiimaks õhtu hilja, kui pidulised terve päewa otja laewa oliwad ootanud, tuli sõnum, Storfürsten sõitnud Saksa maalt otsekohe Soome Hangonieme linna, kust ta alles ööjeks Tallinna tulla ja siis järgmise päewa hommikul Helsingi sõita. Lähema päewa hommikul olime siis uueste sadamas koos, kus laewa selle korra tõeste ees leidšime. Ometi kestis enam kui tunni jäätud ajast kauem, enne kui laew sõitu algas. Ja jääll juures pidi peaaegu õnnetus juhtuma, et paar meest, kes nii kaua ju ootanud, pika ootamise järele wiimaks ometi Tallinna maha pidiwad jääma, ehk nad küll sadamas oliwad ja laewast kuigi kaugel. Nii lähku hakkas laew edasi minema, kui asjad tallitatud oliwad. Laewa pääl olles nägime nüüd, et meid pidule minejaid rohkem ei olnud siis seitse hinge. Pidi küll rohkem tulema, aga mõne takistuse pärast oli muist ometi maha jäänud. Mitmel oli ülepää selle

laewa sõit teadmata, sest et nimetatud laew mitte üsna forra järel Tallinna ja Helsingi wahet ei käi, selle wasta aga tuttam, et järgmisel päewal aurulaew Helsingi jõidab. Sellega tuli siis ka tõeste muist pidumõeraid järele.

Meie Gesti lased olime peaaegu üsna omakeskes laewa pääl. Tallinnast ei nähtud pääle meie kedagi laewa pääle tulewat. Sõit oli wäga kaunis, sest ilm oli ilus, meri wainne ja tasane tuuleõht puhus meile Kaljuwalla poolt wasta. Waewalt oliwad Tallinna tornid filmist kadunud, kui natukesse aja pärast jälle juba Soome rand paistma hakkas ja Helsingi tornid nähtawalle tuliwad, mida nüüd lauliku Koidula sõnadega teretajime:

Sind teretame põhja piir,
Sind kaljuwalla randa!
Sull tõde tahab Gesti piir
Ja armu wasta kanda!
Nüüd tau, wafar, wahwasta!
Nüüd nõuab rahwas rahwaga
Siin käsi kokku lüüa!

(Gesti Luuletuste seest.)

Weel enam kui tund aega ja meie sõitsime juba esimestest kaljusaartest mööda ja jõudsimme warsti selle pääle Weabori kindluse juurde, kust meid kitsas tee kaljusaarte wahelt Helsingi wiis, mõlemil pool küljes aga suurtükide otsad meile saarte päält wasta waatafiwad. Paremal pool saare pääl on suurtükid mõnes kohas kalju pääl maas ilma mingisuguse warjuta, pahemal pool aga kõwa Weabori kindluse müüride sees.

Enne weel kui wiis tundi laewa pääle astumisest mööda oliwad läinud, jõudis laew juba Helsingi sadamasse. Weel oli laew tüki maad kaldalt kaugel, kui hulga Soome wendi nägime, kes meid sadama äärde wasta wõtma tulnud ja säält nüüd rõõmsaste teretasiwad. Kaldalle astudes hüüdsiwad meile professorid ja dotsendid, lektorid ja doktorid, magistrid ja üliõpilased „tere tulemast, Wiru weljed!“ ja ruttasiwad meile wasta. Selle pääle paluti meid woorimeeste wanfrisse astuda ja wiidi siis korterisse, mis Soome wennad meile lahkest eneste juures andsiwad.

Waewalt oli igamees oma korteri jõudnud ja ennast reisi tolmust puhastanud, mida Tallinna sadamas liig palju pidime

maitsema, kui meid Geshlasi Kaisanieme puiestikku kokku kututi, kus hulga Soome wendade ja ödede seltsis lõunat söime. Pääle lõune olime weel tüki aega puiestikus lahe ääres koos ja sõitjime siis Soome wendadega seltsis nende kutse pääle linnast välja Alpi lasse. See on wäga kaunis koht lahe ääres, kus kaunis kõrged kaljud taewa poole tõusewad ja nägusaid orgusid sünnitawad. Kaljude pääl kasvab mitmes kohas kenu mets, mis ilusaks puiestikuks muudetud. Kõige kõrgemal kohal ei ole aga sugugi mulda pääl, nii et see päris paljas on. Siit paistab terve linn waatajalle kätte. Iseäranis kenu oli siin kõrge kalju otsas waade päikese loojamineku ajal, kus wiimsed jooned merekäärude ja linna teine pool käärude kuldasiwad. Siin kõrgel kalju otsas wiimast looja minewa päikese walgust waadates oliwad Geshlased kui Soomlased wäga waimustatud ja Soomlased teretasiwad meid siin uueste wäikeste kõnedega. Kõigeiks õhtuks jäime sinna kenasse paika kokku lõbusaste aega wiites ja magusaste juttu puhudes.

Teisel hommikul, see oli neljapäewal 18 Juuni kuu päewal, algas kellu 11 ajal Suomalaisen Kirjallisuuden Seura pidu. Enne kui pidust enesest pikemalt kõnelen, arwan tarwiku olewat lugijaid Soome kirjandusega ja Seura enesega lähemalt tutwustada.

Soomlaste kirjandus on wanem kui meil Geshlastel. Soome kirjanduse tõsine põhjendaja on Mikael Agricola, kes Luteruse ajal elas. Tema pani Soomlastele Uue Testamendi ümber, kirjutas aabitsa, katekismuse, palweraamatu, käsiraamatu ja soomendas pääle selle weel Taaweti lauluraamatu ja mõnda muud tükki Wanast Testamendist. Praegu forjawad Soomlased raha, et Agricolalle mälestuse sammast püsti panna. Piduajal oli üks tähtsamatest läbirääkimistest ka see, kus jündsam on sammast püsti panna, kas Turusse wõi Wiiburisse. Suurema hulga otsuse järele arwati paremaks auusammast Wiiburisse püsti panna. — Agricola järel hakkas Soome kirjandus kosuma, iseäranis sest saadik kui Turusse trükimaja asutati. Piibel ilmus Soome keeles 1642 ja warsti selle järele kirjutas Eskil Peträus Ladina keeles esimese Soome keele õpetuse raamatu. Hiljem ilmus mõõda läinud aastafajas muid tähtsamaid raamatuid, nagu 1745 Soome-Rootsi keeli sõnaraamat. Ise-

ärانى andis joont aga kirjandusele Hindrik Gabriel Porthan. Tema kogus enese ümber noori mehi ja waimustas neid isamaa armastusele, keele ja ajaloo uurimisele. Nii kaswis siis Soome kirjandus ifka enam. Mitmed isamaa sõbrad hakkasiwad armama, et Soome kirjandus weel palju rohkem wõiks kaswada, kui üks iseäraline kirjameeste selts oleks. See nõuu leidis ifka enam sõpru, kunni wiimaks 15 Weebruari kuu pääwal 1831 lektor Keckmann mõnda selleaegist tähtjamat meest enese juurde kokku kogus ja nendega kirjanduse seltsi üle nõuu pidas. Kokku tulnud 12 meest oliwad kõik selle poolt, et selts asutatafse. Nädala aja pärast wõeti ette, kokku tulla ja seltsi üle pikemat nõuu pidada kui ka kokkutulemiseks iseäraliku luba paluda. Sell koosolekul arwati siis hääks uuele seltsile, kelle päähool Soome kirjanduse kaswatamine ja Soome keele uurimine pidi olema, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura nime anda. Esimeste koosolekute üle on kuulus Dr. Elias Lönnrot lauakirja (protokoll) kirjutanud, kust seltsi asutuse poolest iseärانى teadust saab. Esimestes aastates tuli lauakirjades Rootsi keelt ette, aga 1840 aastast jaadik sai Soome keel maad. Niisamajugune lugu oli ka seltsi aastaraamatuga, mis „Suomi“ nime kannab. Esiosa ilmus see tähtjas raamat Rootsi keeles, siis Rootsi ja Soome keeles, aga 1868 aastast jaadik üksnes Soome keeles. — Seura tähtjamate asutajate seast on praegu weel elus Soome Kalewale kirjutaja Dr. Elias Lönnrot; teine tähtjas mees asutajate seast, senator J. W. Snellmann, suri paar päewa pärast pidu. Esimeseks seltsi esimeheks waliti professor Melartin, kes kaks aastat seltsi juhatas. Seltsi asutamisest jaadik kunni siia maale on seltsil kahesja esimeest olnud, kellest kuus professorid ja üks senator. Kõige tähtsamad esimehed on professor Elias Lönnrot 1854—1863, senator Juhana Wilhelm Snellmann, 1870—1874 ja professor Urjo Sakari Koskinen, kes 1874 kunni siia maale seltsi juhatab. Abiesimehi on seltsil niisama kahesja olnud; praegune abiesimees on lektor Dr. Julius Krohn. Kirjatoimetajaid on 14, rahahoidjad 12 ja raamatukoguhoidjaid 7 olnud.

Esimejed Seura tööd, mis ilmusiwad, oliwad wäga tähtjad Dr. Elias Lönnrot tegi wanawara korjamisega alustust ja

andis juba 1834 kuulsa Kalewala wälja, mis sarnane töö on kui meie Kalewipoeg, aga oma kogu ja suuruse poolest weel palju suurem. Selts ei usaldanud raamatuid rohkem trükkida kui kõigest 500 tükki, kellest Lõnnrot tegija palgaks 50 tükki sai. Raamatu trükk maksis kolm rbl. ja paksema paberi pääl wiis rbl. Kui enam kui kümne aasta pärast esimene painus (trükk) otsa sai, ilmus Kalewala 1849 uueste, aga see kord trükiti neid juba 1250 ja 1866, kui raamatut kolmat korda wälja anti, 1000 tükki. Nende hind oli hulga alanenud ja tükk maksis juba rubla. 1870 ilmus Kalewa hõlpsahinnane painus, kus tükk ümber 38 kop. maksis, ja 1877 teine hõlpsahinnane painus, 50 kop. tükk. Esimene painus oli 3000, teine 5000 tükki suur. — Juba sell ajal, kus Lõnnrot Kalewalat oli kogunud, oli ta hulga rahwalaulusid ja muud wanawara üles kirjutanud; pärast Kalewala ilmumist wõttis ta selle töö aga iseäranis hoolsaste käsile. Seura andis temale kogumise kergituseks omalt poolt mitu korda abiraha, et ta igale poole wõis matkata (reisida) ja rahwa juust köit üles kirjutada. 1839 andis Lõnnrot aastapidul Seurale teada, et temal juba suur kogu rahwalaulusid koos olla, ja saatis nad aasta lõpetusel käsikirjas Seura kätte. 1840 ilmusiwad nad „Kanteletar taikka Suomen kansan wanhoja lauluja ja wirsja“ nime all trükiti. Kaks aastat hiljem ilmusiwad Lõnnroti „Sananlaskut“ (wanad sõnad) ja jälle kaks aastat hiljem „Arwoitukset“ (mõistatused). Köiti neid trükiti 500 tükki. Kanteletar ilmus teist korda 1864 ja Arwoitukset 1851. Kalewala on Seura toimetuste teise, Kanteletar kolmanda, Sananlaskut neljanda ja Arwoitukset wiienda numri all ilmunud. Köit need tööd on ütlemata tähtsad, nii et neist wõeralgi maal kõneleדי ja nad Soome rahwa korraga kuulsaks tegiwad.

Särgmised Seura toimetused on wähem tähtsamad. 1852 ilmusiwad aga jälle tähtsad Satut ja Tarinat (ennemuistsed jutud) neljas jaus ja aasta hiljem Rootsi-Soome keele sõnaraamat. 1859 aasta lõpetusel algas Porthani firjatööde ilmumine. Särgmisel aastal ilmus Topeliuse Cuonnon kirja, mis süia maale juba 7 painust on näinud. Wiimne painus on 10,000 tükki suur. 1861 andis Seura Geitlini Saksa keele õpetuse ja 1863 Cannelini Greeka keele õpetuse, Flomani Prantsuse keele õpetuse

ja 1864 Rothsteni Ladina=Soome keele sõnaraamatu välja. Meile iseäranis tähelepanemise väärt on Seura toimetuste 42 nummer, kelle all Dr. F. R. Kreuzwaldi Gesti rahva ennemuistsed jutud 1866 ilmusivad, mis omal maal trükkikulu kandjat ei leidnud, aga Seuras Soome wendade poolt lahkestest wasta wõeti ja trükki toimetati. Kolm aastat hiljem toimetas T. Aminoff toimetuste 46 numri all „Wirolais=Suomalainen sanakirja“ trükki, mis ta Dr. Kreuzwaldi Ennemuistsete juttude Gesti keelest Soome keelde ümberpanemiseks kirjutanud. Wiimne raamat wõiks, et ta wäike Gesti=Soome keeli sõnaraamat on, meie maal palju tuttawam olla kui ta on. Uuemad Seura toimetused on Godenhjelmi Saksa=Soome keeli sõnaraamat, Aspelini Muinas=aja uurimised, Lindelöfi Analytilline geometria, Mela Taimed õpetus, Soome seadused, Kiwi Balitud kirjad, Meurmanni Prantsuse=Soome keele raamat, Baseniuse Soome kirjandus, Swani Prantsuse keele õpetuse raamatud, Shakespeare Dramad, Szinnyei ja Salama Ungari keele õpetus, Lindeqwisti Greeka keele õpetus, Lönnroti Rõialaulud ja Lönnroti Soome Rootsi keele sõnaraamat, kelle väljaandmine 1866 algas ja 1880 lõpes. Raamat ise maksab kõitmata 70 marka. Toimetuste hulk on üleüldse 63 nummert juur, mis meie Seltsi toimetuste kohta, kus kümne aastaga umbes 50 nummert ilmunud, natuke wäike näitab olewat, aga meie peame siin juures ometi jälle selle pääle mõtlema, et Seura toimetused suuremalt osalt teaduslised kirjad on, kelle walmistamine palju aega wõtab. Pääle selle on Seura peaaegu kõik oma toimetused oma kulu pääl trükkida lasknud. Seural on oma suur trükkimaja, kus mitu käsi- ja aurupressi tööd teewad. Seura oma trükitööde kõrwal trükitakse siin weel väga palju muud tähtsamaid Soome keeli raamatuid ja mõnda ajalehte, kellest tähtsamad „Uusi Suometar“ ja „Walwoja“ on. —

Wäiksest on Seura küll pääle hakanud, aga äega mööda on ta suureks ja jõudfaks kaswanud. Esimesel aastal, mill Seura asutati, ei olnud ta sissetulek suurem kui 537 marka 14 penni, ja wäljaminek 107 marka 66 penni. Wiie aasta pärast oli sissetulek juba 1,128 marga pääle ja wäljaminek 531

marga 88 penni pääle tõusnud. 1850 oli sissetulek juba 5,845 marka 12 penni, väljaminek 2,313 marka 80 penni; 1856 j. t. 9716 m. 40 p., w. m. 5,918 m. 40 p.; 1861 j. t. 19,857 m. 94 p., w. m. 14,296 m. 26 p., 1870 j. t. 17,294 m. 27 p., w. m. 19,708 m. 93 p., 1880 j. t. 26,223 m. 94 p., w. m. 33,936 marka 90 penni. Rõigem suurem sissetulek oli 1865, nimelt 151,417 marka 74 p. Rõige suurem väljaminek 1877, nimelt 46,514 marka 5 p. Et mõne korra sissetulek nõnda kaswanud, tuleb sellest, et Seura suurt abi ehk kingitusi saanud. 1858 aastast saadik saab Seura keisri käskkirjast abiraha, mis aastast enamiste 1,200 marka suur olnud ja 1878 aastast alates kümneks aastaks Soome riigi walitsuse käest iga aasta 10,000 marka. Väljamineku tõus wiimaste aastate sees on suurtest raamatutest tulnud, mis Seura oma kuluga trükki toimetanud. Praegune Seura tagawara raha summa on 90,919 marka 92 penni suur. Üleüldine summa, mis Seura 50 aasta sees sisse wõtnud, on 685,758 marka 11 penni ja väljaminek 594,838 marka 19 penni suur olnud. —

Pääle Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on weel teine kirjanduse selts, nimelt Wiiburis Wiipurin Kirjallisuusseura. Wiimaks on ka mõne aasta eest asutatud Kansanwalistus Seura kirjatoöd hakanud tegema ja rahwalle siia maale juba hää hulga rahwalikka raamatuid toimetanud ning annab iga aasta suure kalendri wälja. Temal on mitu tubat liiget, iseäranis alama rahwa hulgas. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuras selle wasta on enam õpetatud mehed; auuliikmeid on tall 16, kirjawahetajaid 62 ja lihtliikmeid 1687.

Enne on juba tähendatud, et Seura esimene asutus ehk õigem esimene asutajate kokkutulek 16 Weebruari kuu päewal ära peeti. Siiski ei pea sell päewal Seura oma aastapäewa, waid kuu aega hiljem, 16 Märtsil, j. o. Porthani surmapäewal. Diguse järele oli siis ka Seura 50 aastane juubelipäew 16 Märtsi kuu päew pidanud olema, aga oli arwatud, et sell ajal igalt poolt osawõtjatel wõimalik ei ole Helsingisje pidule tulla; sellepärast oli otsuseks tehtud pidu kesk sui ajal 30 (18) Juuni kuu päewal ära pidada, kus kaugemalt osawõtjad hõlpsamalt pidule wõiswad saada.

Olgu seft Seura ja Soome kirjanduse seletuseks. Paneme nüüd pidu pisut pikemalt tähele.

Pidu algas neljapäew 30 (18) Juunil kellu 11. Pidupaik oli Rootsi suur ruumikas normalkoolimaja, mis seest kui wäljast kenaste kaunistatud oli. Wäljas lehwitas Soome lipp ja uksest kui trepid oliwad kenade noorte puudega ehitud. Pidu koosolekud peeti juures koolisaalis ära. Selle tagaseinas oli kõnetool ja kõnetooli kohal ülewal Seura wapp: kannel ja tema all sõnad „Pysy pyhänä Suomessa“ (jää pühaks Soomes). Wapi kohal kõrgemal alusel seisis Porthani rindkaju ja mõlemil pool küljel wähä alamal mythologia uuri ja Castréni, Kalewala isa Lõnnroiti, lauliku Runebergi ja politika mehe Snellmanni rindkujud. Saali mõlemil pool pikal seinal oliwad 8 kilpi, kelle pääl tähtsamate Seura toimetuste nimed seisiwad, nagu: Kalewala, Kanteletar, Loitsurunot, Sananlastut, Sadut ja Tarinat, Urwoitukset, Suomi ja Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja. Pääle selle oli mõlemil pool seina ääres laud, kelle pääle Seura toimetatud raamatutest igaühest üks oli pandud.

Igale pidu osawõtjalle anti ostetud pidu pileti ettenäitamise pääle umbes meie Kirjameeste Seltsi aastaraamatu suurune raamat kätte, mis Seura 50 aastast tööst kõneleb. Raamat ise kannab järgmist nime: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Wiisikymmenwuotinen Toimi ynnä Suomalaisuuden edistys 1831—1881. Kertoi E. G. Palmén. Nii hästi sisesaamise pileti kui ka raamat anti meile kõigile ilma hinnata.

Säätud ajal oli pidusaal rahwast täis, kelle hulgas ka õieti rohkestest naesterahwast nähti. Piduse algas wägewa meesteoori lauluga „Meil tuleb abi Jumalast,“ mis igale ühele sügawaste südamesse tungis ja hinge üendas. Sedasama tegi ka seltsi esimehe professor Urjo Koskise teretuskõne, kellele ta lauldud laulu aluseks pani. „Et Jumal meie kindel linn on, et tema wahwa kalju on, kelle pääle rahwaste tulewiku lootust tuleb ehitada, seda ei tohi wäike rahwas iial ära unustada, weel wähem Soome rahwas.“ Lühedalt maalis ta Seura elu piduosaliste filma ette ja näitas, kudas Seural korra elu nüüdiga kaelas olnud, aga Jumala abiga ta siiski edasi astunud ja

Sumala abil sellele järjele jõudnud, kus ta praegu olla, mis eest Sumalalle kiitust ja tänu tulla anda.

Siis tuletas esimees Seura asutajaid meelde, kellest wähe weel elusate kirjas ja kaebas iseäranis kurwal meelel, et neil wõimalik ei ole olnud pidust osa wõtma ja waatama tulla, mis wilja nende töö wiiekümne aasta sees kannud, nimelt aga olla kahju, et Seura auuesimees Dr. Lönnrot ei ole wõinud ilmuda. Siis teretas ta auuliikmeid, kirjawahetajaid liikmeid ja kõiki wõeraid kes Seura pidule tulnud ja lõpetas järjaste sõnadega: „Weel korra teretan mina teid kõiki, nii hästi kõdu = kui wõera = maisid wõeraid, naisi kui mehi meie Seltsi nimel südameliselt: Olge terwed tulemast!“

Selle pääle algas enne määratud järge mööda üheteistkümne ühiskonna saadikute wastawõtmine, kes Seurale õnne soowima tulnud. Kõige esmalt astus Peeterburi professor Mainow Seura esimehe ette ja soowis Peeterburi maateaduslise seltsi poolest Prantsuse keeles õnne, mis pääle esimees sellsamal keelel wastas. Siis tuli kord Eesti Kirjameeste Seltsi kätte. Kõuupidamisel Soome pidu üle oli Seltis otsuseks teinud, et tema esimees ja mõlemad abiesimehed Seurale õnne pidivad soowima minema, aga neist ei olnud üht ainustki tulnud. Nad oliwad saadikuteks walitud ja ootasiwad Peeterburis päewa, mill keiserliku kõrguse ette wõiksiwad minna. Sellepärast astusiwad siis Kirjameeste Seltsi esimehe telegrahwi sõnumi järele esimehe ja tema abiliste asemelle Helsingis olejad eestkeisuse liikmed õpetaja M. Türmann, õpetaja M. Lipp ja üliõpilane S. Bergmann. Õpetaja M. Türmann pidas Eesti keelelise õnnesoowituskõne ja andis siis Seurale pühendatud raamatu „Eesti Luuletused“ Seura esimehe kätte, mis pääle see südame-likkude sõnadega Soome keeles wastas ja Seura tänu üles tunnistas. Selle pääle pidas Tartu Eesti üliõpilaste nimel üliõpilane A. Mõtus Soome keelelise kõne, mis pääle esimees niisama jälle Soome keeles tänu awaldas. Siis kõneles professor Ahlqwist Helsingi suurkooli poolt ja andis kena õnnesoowi kirja, kelle kaane sisse sõnad: „Soome kirjanduse mälestuseks 1831—1881 Soome suurkool“ oliwad trükitud. Pro Flora et Fauna Fennica seltsi poolest andis professor Hjelt samasuguse õnnesoowi kirja, aga Ladina keeles. Soome

Teaduse seltsi poolest kõneles riigi nõunik Lindelöf, Wiiburi kirjanduse seltsi poolest hooaegne wiskal Akermann; Pädagogilise ühenduse poolest dotsent Gustafson; Muinasteaduse seltsi poolest Dr. Ignatius, Historialise Seltsi poolest professor J. R. Aspelin ja Jüwasküla seminari poolest direktor Leinberg. Pääle selle oli weel õnnesoowi kirju posti kauda tulnud Tartu Gelehrte Estnische Gesellschafti ja Tallinna Estländische literarische Gesellschafti käest Saksa keeles ja Ameerikast Soome Kirjanduse seltsi käest Soome keeles. Õnnesoowi telegrammisid oli hull tulnud, mida kõiki siin ei jõua nimetada; mõndagi nende seas oli ka Eesti maalt.

Kui wiimaks õnnesoowimised lõpesiwad, astus Dr. E. Aspelin kõnetooli ja jutustas Pohjalast ja Kalewalast ja siis Dr. Ignatius Soome sugu rahwaste olust. Kõnede lõpetuse järele määrati järgmiste päewade tööjärg ja mindi siis ühest ära, sest Raiwopuuestikus ootas pidulisi tore pidusöömaaeg. Ehk ta küll 20 marka (meie raha järele umbes 8 rbl.) maksis, wõtsiwad temast umbes poolteist sada inimest osa. Meile andsiwad ülewäga lahked Soome wennad needki piidusöögi piletid jälle ilma hinnata. Söömaajal mängis Soome kaardiwäe muusika koor. Pidu terwisejookisid ehk malja alustas Seura esimees professor U. Koskinen sellega, et ta Soome suurwürsti keiserlikku kõrgust elada laskis. Selle pääle jäi enne ette ära määratud korra järele lektor J. Krohn Seura ajutaja Pönnroti, lektor Godenhjelm wäljamaaliste piduõeraсте ja lektor Almberg isamaa malja.

Nüüd oli kõnewald wabaks saanud. Nimetamata hull peeti nüüd kõnesid ja joodi malja. Nimetamise wäärt on, et professor Mainow Prantsuse keeles kaks pikemat kõnet pidas. Esimeses tõi tema Mordwalaste poolt, kelle keelt tema uurib, Seurale terwisid ja awaldas nende lootust, et Seura neid kui ka muid Wene maal elawaid Soome sugu rahwaid meeles peaks. Teises kõnes soowiks ta Soome nooruselle õnne ja jäi nende malja. Estlaste poolt tänas õpetaja M. Lipp suguwendi nende lahke wastawõtmise eest soojade sõnadega ja laskis elada Soome ja Wiru wendi. Üliõpilane A. Mötus jäi Soome naiste malja ja üliõpilane M. J. Eisen kõneles Soome üliõpilastele, kes isamaa lootus olla ja kellelt Seura kõige paremat

tuge edaspidi saada, ja lastis neid elada. — Jüwäsküla seminari direktor Leinberg jõi Suomalaisen Kirjallisuuden-Seura malja ja talumees Wärrri Seura praeguse esimehe professori U. Koskise malja. Müüd wõis iseäranis näha, kuidas Soomlased oma tähtsamaid mehi auustawad. Esimees tõsteti tooliga ühesse ja kanti kolm korda juures saalis ümber, kuna muusika koor sinna juurde marsi mängis. — Dr. Genetz kõneles Soome suurte laulikute Topelius ja professor Ahlqwisti auuks, mis pääle mõlemad wastajiwad, selle järele kui neid mitu korda toolidega saalis ümber oli kantud. Professor Danielson pidas waimustatud kõne senator J. W. Snellmanni auuks, selle pääle senatori poeg isa nimel wastas. Lektor Krohn pidas kõne Wirust tulnud wõerastelle ja Wirumaa Lõnnrotile, Dr. Kreutzwaldile, kes telegrammi oli läkitanud, kus ta ilmutas, et haigus teda pidule keelnuud tulemast; wõeti nõuuks koosolijate poolt temale terwitussõnumit saata. Pääle selle peeti weel lugemata hulk muid kõnesid ja joodi malja, mis aga kõik nimetada ei jõua.

Järgmisel päewal algas koosolek sellega, et Dr. Genetz Soome silla ehitamisest kõneles, mis elawat läbiraäkimist sünnitas. Kõiki kõnesid ja läbiraäkimisi, mis sell kui ka wiimsel pidupäewal ette tuliwad, ei ole siin wõimalik nimetada; meile Wirulastele iseäranis tähtsad oliwad lektor J. Krohni kõne Soomlaste ja Wirulaste lauludest keskajal, professor U. Koskise ajalooline kõne ja professor J. R. Aspelini muinasteadusline kõne. Enamiste kõik kõned ja läbiraäkimised oliwad sügawad teasduelised. Mitmest läbiraäkimisest wõtsime meie Wirulasedki osa ja awaldasime oma mõtteid räägitawa asja kohta. Et kõik koosolejad üsna hästi Wiru keelest aru ei saanud, pani meie tuttaw D. A. F. Lõnnbohm meie ütelusid ja arwamised Soome keelde ümber. Kabel wiimsel päewal peeti koosolekut kahes saalis korraga, aga siiski tuli ajast puudus kätte, nii et kõiki programmi üles pandud küsimisi ei saadud läbi rääkida ega kõiki kõnesid pidada.

Laupäew õhtu oli juba käes, kui esimees wiimaks pidu lõpetas. Enne seda luges ta weel mõned õnnesoowituskirjad ja telegrammid ette, mis selle aja sees oliwad tulnud. Kõige hulgast on iseäranis nimetamise wäärt J. Hurti, C. R. Jakob-

soni ja Dr. M. Beske õnnesoowitus Peeterburist ja Gesti feltside saadikute õnnesoowitus säältsamast. Siis tänas esimees kõiki piduosalisi, nii hästi neid, kes wõeralt maalt, kui ka neid, kes oma maalt tulnud, pidu toimekonda ja muid. Täada niisugune rahwaline wainustus maasse, elada rahwaline waim, siis jaada Seura alati rahwast uut wõimu ja wõida julgeste tulewikule wasta minna. Tema ei teada paremalt lõpetada kui lootusega hüüda: „Elagu Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, elagu kõik Soome rahwas!“

Aga enne weel kui piduosalised minema wõisiwad hakata, palus wisikal Ufermannu filmapilguks kokku jääda, tänas pidu toimekonda, Seurat ja iseäranes esimeest ning palus koosolejaid enesega ühtlasi hüüda: „Elagu professor Urjö Koskinen!“

Seega lõpes siis kolme päewaline Seura pidu, kellest Soomlased igast Soome maa nurgast osa oliwad wõtnud ja pääle selle weel mitmed wõeralt maalt. Mitmed aga, kell mitte wõimalik ei olnud pidule ilmuda, oliwad, kudas hiljem jõnumilehed kuulutasiwad, maal kui ka mitmes kohas linnades kohesille kokku kogunud ja wäiksel mõedul eneste keskes Seura pidu pidanud.

Üks asi, mis meid Gestlasi Soome wendade seas iseäranis rõõmustas, oli Soome keele pruukimine. Nii hästi Seura koosolekutel kui ka igal pool mujal kuulsiwad meie kõrwad üksnes Soome keelt. Oliwad nad professorid ehk doktorid, magistrid ehk lektorid, kõik rääkisiwad nii hästi kodu oma perekonnas kui ka wäljas teiste seas üksnes Soome keelt. Rootsi keelt, mis iseäranis Helsingis palju räägitakse, sest et sääl enam kui $\frac{2}{3}$ jagu rahwast Rootslased on, ei saanud sugugi Soome wendade seas kuulda. Saksa keelt selle wasta oli mõne korra kuulda, aga seda räägiti ometi üksnes meie pärast ja meiega, sest et mõnel pisut raske oli Soome keeles kõigist asjust aru saada. Seda üleüldist Soome keele kõnelemist nähes läks jüda üsna haledaks meie maa koduse järje pääle mõeldes, kus enamiste kõik, kes Saksa keelt õppinud, enam sugugi Gesti keelt ei taha kõnelda, waid igal pool, olgu kodu wõi wäljas, üksi Saksa keelt. Gesti keel on nende meelest liig halb; Saksa keelt peawad nad palju kallimaks. Aga Soomes on hoopis teine lugu. Ehk jääb küll kõik Rootsi keelt mõistisiwad, ei tulnud ometi kellegilgi

meelde Rootsi keelt kõnelema hakata. Iga mees peab suureks auuks üksi Soome keelt kõnelda. Soome meel ja Soome keel kasvab sellepärast ka päew päewalt, liiategi et agarad Soomlased nende edenemise eest hoolega tööd teevad. Nad uurivad perekondade ajalugu, nimelt nende, kelle Rootsi keeli nimed ja näitavad, mis soost ja seisusest keegi on. Ses tükis on iseäranis professor S. R. Aspelin tubli tööd teinud. 1874 ilmus Helsingi Rootsi keeli sõnumilehes „Morgenbladeti“ 296—298, 301 ja 303 numbris 300 kuulsamat Rootsi nimedega Soome maa suguwõsa, kellest näidati, et umbes 200 neist Soomlased oliwad, kes endisel ajal, nagu meil Gesticlased Saksa nimed, enestelle Rootsi nimed oliwad võtnud. Väga mitmed häbenesiwad, kui awalikult ära näidati, et nad mitte Rootslased ei ole, saiwad aru, et Rootslased neid nüüd enam Rootslasteks ei pea, jätsiwad Rootsi meele maha ja saiwad Soome meelelisteks. Nii ja mitmel muul wiisil on Soomlased rahvuslikku tundmist püüdnud äratada ja nende töö on tubliste korda läinud. Kas ei võiks meie maal sedasama teha? Kas ei ole meil meest, kes iseäranis linna Saksa nimedega suguwõsade ajalugu uuriks ja siis ära näitaks, et nad sugugi Sakslased ei ole, nagu palju neist arwawad. Linnades on nimelt suur hulk niisugusid, ehk parem ütelda umbes kolm weerand osa linna rahwast, kes aega mööda linnadesse elama asunud ja jääb ära jaksastatud, nii et nad nüüd sugugi enam sellest teada ei taha, et nad Gesticlased. Kui palju on meie linnades selle wasta neid, kes tõeste Sakslased! Ütle mata kiituse wäärt töö oleks sellepärast, kui niisuguste jaksastatud Gesticlaste olu jaoks uuritud ja neid nende sugu awaliku kuulutusega rahwalikule tundmiselle äratatud, nagu meie suguwennad Soomlased teinud. Mitmed tublid Soomlased on oma wõerad nimed hoopis maha jätnud ja enestelle selle wasta Soome keelelised nimed võtnud. Nii on Seura esimene professor U. Koskise tõsine nimi Forsmann, aga ta ei nimeta ennast mitte selle nimega, waid on eneselle Soome keelelise nime võtnud, Koskinen; professor Ahlqwist nimetab ennast Oksanen, lektor Krohn ennast Suonio, lektor Alnberg ennast Salawa j. n. e. j. n. e. Meie pool aga wõtawad mitmed auusate, ilusate Gesticlaste nime de asemel Saksa nimed ja kõnelewad Gesticlaste keele asemel Saksa keelt! Ei, lugu meie pool ei wõi enam kauem nõnda edasi minna, me peame Soome wendade järele katsuma

rutata, oma keelt tema õige aini sisse tõsta, Gesti nimesid armsaks ja kalliks pidada ja hoolt kanda, et keegi enam Gesti nime Saksa nime vastu ei wahetaks.

Mis Soome keele kasvatamisel ja Soome meele äratamisel iseäranis suureks abiks, on see, et Soomlastel 10 gümnaasiumi on, kelles Soome keel õpetuse keel. Pääle selle õpetawad Helsingi suurkoolis weel mitu professori Soome keeles. Mida rohkem Soomlased emakeelt weel hariwad, seda suuremaks lähäb nende professoride arv, kes Soome keeles ettelugemisi hakkawad pidama. Mitmed professorid, kes siia maale Rootsi keeles ettelugemisi peawad, sest et Soome keeles weel kõiki tarwilikku kunstõnu ei ole, loowad hoolega Soome keelelisi kunstõnu, et pea ettelugemisi Soome keeles pidada. Kõik see teeb, et Soomlased asjaga nii kaugele on jõudnud ja julgeste Soome keelt ja meelt kaswatades edasi wõiwad minna. Ja kudas on sellele wasta jälle lugu meie maal? Meil ei ole weel üht ainustki Gesti keelelist gümnaasiumi! Ja Tartus suurkooli pääl ei ole muud kui üks ainus Gesti keele lektor! Tartu suurkool on Gesti maa südames, kus Gesti keele kasvatamise eest tubliste tööd peaks tehtama, aga ometi ei sünni seda mitte. Meie maadelle walmistatakse Tartus ametnikka ja pannakse neid ametisse, ilma et Tartus eksamil nende käest Gesti keeli tundmist nõutakse. Kas keegi neist rahwa keelt mõistab ehk mitte, selle pääle palju ei waadata. Kas wõib niisugusest loost rahwalle tõsist kasu tulla? Ei sugugi mitte. Sellepärast on hädaste waja, et kui meie elu ja õlu paremale järjele peab saama, Tartu siis ka wististe Gesti keele professor ametisse peaks saama. On ju ometi Kristianus Lapi keeli jauks professor, ehk küll Laplasi kümme kord wähem on kui Gestlasi, ja meil on meie maa südames suurkool, aga ei ole professori! See on tõeste kurw lugu!

Niisamuti peaksiwad meie koolid paremale järjele saama; ja kõrgemaid koolisid asutatama. Kihelkonna koolidega lõpeb õpetus Gesti keeles otsa ega wõi soowija seda kõrgemal järjel enam leida. Linnad on Gestlasi täis, aga neil ei ole sage-daste üht ainustki Gesti keelelist kooli. Kõige selle poolest peab asi aga paranema. Kui meie wähegi Gesti keelt ja Gesti meelt tahame edendada, siis ei aita muud nõuu kui peame oma asutatawa Aleksandri kooli õpetuse piirised laiendama,

Kooli asutajate nõuu oli kooli kreiskooli väärikuseks teha, aga praeguse aja, iseäranis aga tulewase aja kohta on see liig wäha. Enam kui kümne aasta eest tagasi, kui asutamise nõuu tõeks hakati tegema, oliwad nõuudmised hoopis teised kui nüüd. Kümne aastaga oleme hulga edenenud ja meie lood mitmest tükist paranenud. Sellepärast ei saa Aleksandri koolist ammugi mitte nõutawat kasu olemikus, weel wähem tulewikus, kui tema paljaks kreiskooli sarnaseks kooliks jääb. Peab temast maale ja rahwalle tõsine kasu tulema, peab tema Gesti keelt ja Gesti meelt harima ja rahwalikku tundmist äratama, siis on päätarwidus, et meie Aleksandri kool gümnaasiumiks saab. Riisugust piiride laiendamist oleks hädaste soowida. On Aleksandri kool gümnaasium ja annab Gesti keeles õpetust, küll siis peagi oma keelega ja kõige oma asjadega kaugemale jõuame ja küll siis kõik asjad paremine forda lähetsiwad. Küll siis ka wististe warsti Tartusse Gesti keeli professor ametisse saaks pandud. Jah, suurt ja tähtsat kasu on meil loota, kui meie Aleksandri kool gümnaasiumiks ümber saaks muudetud. Kas see meil, armsad Gesti wennad, tõeste wõimata peaks olema? Ei ma usu mitte. Oleme korra tööle hakanud, siis tehkem kõigest jõuust tööd edasi ja ajagem asja nii kaugelle, et meie ette säätud märgile jõuame, et meil ka üks Gesti keeline gümnaasium oleks, nagu neid Soomlastel juba kümne on. Kui meie seda tööd forda saanud ja enestelle gümnaasiumi saanud, siis alles on meil õige mälestus meie armsast Gesti rahwa wabaduse kinkijast keisrist Aleksander Ist! Katsugem siis hoolega tööd edasi teha, Gesti elu parandada ja Gesti keelt harida ja usinaste kõnelda! Mis see tähendab, kui Gesticlased mitte oma isa-ema keelt ei taha rääkida, waid selle ajemel alati Saksa keelt, mis mõni päälegi riisugusel wiletsal wiisil räägib, et häda kuulda on! Iga haritud rahwas räägib oma emakeelt, Sakslane Saksa keelt, Wenelane Wene keelt, Prantslane Prantsuse keelt j. n. e. ja Gesticlased ei peaks mitte oma keelt rääkima! Jätkem, jätkem' maha, armsad Gesti wennad, wõera keele pruukimine, pidage Gesti keelt kalliks ja kõnelege nii hästi kodu kui wäljas teiste seas ikka Gesti keelt. Andkem hääd eesmärki teistele; küll siis need endid aega mööda parandawad ja Saksa

keele pursimise maha jätavad. Kõnelegem nendegagi, kes üksnes Saksa keelt püüavad rääkida, Eesti keelt ja sundigem 'neid sell wiisil Eesti keelt kõnelema, nagu Soomlased seda omal maal Rootslastega teewad. Kui nad midagi küsiwad, ning näituseks olgu kas poodi wõi mõnesse muusse kohta lähawad ja neile Soome keeles ei wastata, siis ei osta nad mitte, waid lähawad ära. Ehk on nad mõnes awalikus paigas, kus Rootsi keeleliseid sõnumilehed näha ja neile ei anta nende küsimise pääle Soome keelelisi sõnumilehte, siis ei jää nad mitte sinna. Nii sunniwad nad Rootsi meelelisi jagedaste Soome keelt rääkima, Soome keelelisi sõnumilehti pidama j. n. e.

Olgu sest nende asjade kohta. Nagu nimetatud, sai laupäew pidu Helsingis otsa. Suurem jagu Gestlasti, kes esimesel pidupäewal weel Tallinnast järele oliwad tulnud, nii et neid korra ülepeä 12 hinge oli, sõitsiwad laupäewal jälle ära. Üksnes neli jäiwad Helsingisse. Et Soome rahwa elu ka maal tundma õppida, kutsuti meid pühapäewaks maale, kuhu iseäranis ka Peeterburi professor Mainow minna himustas. Me kõik lubasime hää meelega soowi täita, nii tegime õhtu enne seda maha. Raudteega pidime hommiku wara sõitma; kuhu aga, selle poolest ei olnud otjus kindel. Mitmel ööl ei olnud enam öiete magada saanud, mispärast ülesärfamine mitte üsna kerge ei olnud. Üles ärkades kella pääle waadates wõis aga näha, et raudtee rong praegu ära sõitis. See oli paha lugu. Pea sai kuulda, et aga kaks Gestlast ära sõitnud. Mahajääjad saiwad warsti kokku ja hakkasiwad nõuu pidama, mis nüüd teha. Mis muud kui järele sõita. Aga ei olnud sugugi teada, kuhu teised sõitnud. Seft polnud siiski küsimist, ikka edasi. Türgmine rong sõitis aga wasta õhtut. Nii kaua pidime siis ootama. Wagonis leidsime paari tuttawat eest, nagu Mag. A. A. Boreniuse ja üliõpilase Nymanni, kes pidult koju sõitsiwad ja meile sõites mõnda seletust Soome maa ja rahwa kohta andsiwad. Tüki aja pärast sõitsiwad aga nemad harude pääl teiste rongidega kõrwa ja meie ruttasime oma rongiga edasi, ilma teadmata kuhu. Wõtsime wiimaks nõuuks Turengi sõita, kus Dr. M. Beske minewa aasta tüki aega paigal olnud, lootes et ehk teised sääl on. Kui nii wagonis mõtteid awaldasime, kuulis seda üks Helsingist koju sõitja herra, kes Turengis elas ja palus meid kohe

enese juurde. Ehk küll hää meelega soovi täita tahtsime, läks lugu siiski teisiti.

Helsingis olime õhtu enne sõitu nii palju kuulnud, et lektor B. F. Godenhjelm, kes wõerastega kaasa läks, õhtuks koju tagasi tahtis minna. Helsingi tagasi minew õhtune raudtee rong oli oodata. Pea olime ses jaamas, kust teine rong meie rongi wasta pidi tulema ja temast mööda minema. Dotame, ootame, aga teist rongi ei tule. Juba teist korda wilistatud, kui wiimaks Helsingisse minew rong paistab. Waewalt on teine rong paigale jäänud, kui meie rong kolmat korda wilistab. Häda waewaga sai weel lektor Godenhjelmi käest küsida, kus ta olnud, ja wastuse „Lepäkoskis“, kui meie rong juba minema hakkas ja weel suure waewaga ta pääle sai. Nüüd teadsime ometi, kuhu teised läinud ja kuhu nad jäänud, sest tagasi minewat ei näinud me neid mitte. Paar jaama wahet edasi sõites leidsime jaama ette jõudes jälle rongi eest, mis Peeterburi poole oli minemas. Siin nägime ka professor Mainowi, kes teistega seltsis hommiku maale oli läinud ja nüüd Peeterburisse tagasi sõitis. Tema jutustas, et nad Lepäkoskis käinud ja et õpetaja M. Lipp meid sääl oodata, sest nad arwanud üsna dieti, misjuguse takistuse pärast meie maha jäänud ja lootnud, et õhtuse rongiga järele tuleme; teine Gefflane ei olla mitte sääl, waid teisalle läinud ühe tuttawa juurde.

Nüüd sõitsime röömsaste edasi. Lepäkoski jaamas leidsime tõeste õpetaja M. Lippu eest meid ootawat. Tema jutustas meile nüüd, et Hämeenlinna gümnaasiumi kooliõpetaja Mag. J. M. Hahnsjon, kellega ja kelle prouaga meie Helsingis tuttavaks olime saanud, meid enese juurde wõeraks palunud ja Hämeenlinna meile wasta tulla lubanud, sest et ta suisel ajal mitte linnas ei elada, waid tükk maad linnast kaugel maal. Nüüd polnud meil muud kui sõitsime kolmekesi edasi Hämeenlinna poole. Turengi sõpra tänasime tema lahke kutsumise eest, mis me nüüd enam täita ei wõinud.

Hämeenlinnas leidsime Mag. Hahnsjoni eest, kes meid enese juurde wiis. Istusime siis kaarikusse ja sõitsime edasi. Soome maal on igal pool kaarikud pruugitawad; nendega sõidetakse ja weetakse koormaid; nelja rattaga wankreid ei näinud me mujal kui üksnes linna woorimeestel. Tüki aja pärast jõudsimme herra

Hahnsjoni juurde, kus meid üliwäga lahkestest wasta wöeti. Siin leidfime Cand. K. Forsmanni eest, kellega ta Helsingis olime tuttawaks saanud ja kes siia wöerufelle oli tulnud. Siin jutustasiwad meile nüüd herra ja proua Hahnsjon, et nende lähedal üks Gestlane elada, kes juba 15 aastat Soomes asuda. Kui herra Hahnsjon temale kõnelenud, et Gestlased siia tulla, olnud ta wäga rõõmus ses lootuses, et tüki aja pärast jälle Gestlasi näha. Teisel hommikul, kui weel magasime, käis ta juba jään ja tõi meile kalu, mis ta lähedal olewast järwest püüdnud.

Meie esimene töö oli nüüd Soome loodust ja rahwast tundma õppida. Kui hommiku kohwi olime joonud, ei wiitanud meie enam, waid ruttasime kaunis kõrge Kapola kalju mäe otsa, mis siit kuigi kaugel ei olnud. Kus mäe otsas pisut mulda oli, kaswis ilus männamets; mitmed kohad oliwad aga päris lagedad, sest et siin muud ei olnud kui raudkiwi kalju. Siia mäe otsa minnes sai mulle alles selgeks, kudas südamesse minna ja südant wieti liigutada woiwad Dr. M. Beske laulu sõnad:

Minge üles mägedelle
Tuule hörnal õhudel!
Waatke alla oru põhja
Ule lille hiilgwuse!
Waatke, kudas oja keerleb
Päbi luha läikiwa!
Ja siis hüüdke alla orgu:
Ilus oled isamaa!

Kui ülesse kõige kõrgema Kapola mäe koha päale olime jõudnud, oli meil ütlemata kaunis waade filmade ees. Sügawas all laenetas pikk järw, ja teine pool mäge tõstis jälle kaunis kõrge Manderee mägi pääd taewa poole. Otsa meie ees läks wäike poolsaar tüki maad kitsalt järwe sisse ja selle maa tüki pääl oliwad ilusad aiad ja kaunid majad. Üsna mäe äärde ei wõinud päale ühe tee koha sugugi minna; mäe äär oli jään wäga järsk ja kalju ise liug ja libe. Kaugemal järwe ääres paistiswad haritud põllumaad, wäljad ja orud filma. Siin nii looduse ilu imestledes tuliwad mull lauliku E. Koidula sõnad meelde:

Sinu koidud näen loitwat,
Soomi, jälle taewa all!

Näen sinu mulda toitwat
 Wäljad, orud madalal!
 Walendades mäest maha
 Kuulen kosjed wahuwat,
 Näen lootes sinu, jaha
 Sinu süle tahuwat!

(Gesti Luuletuste seest.)

Kui nii weel seifime ja waatasime, oliwad Soome wendnad „todi“ ülesse tuua lastnud, kus nüüd klaasid kätte wõtsime ja Soome ja Gesti maad mõnda korda nende malja juures elada lastime. Iseäranis waimustawalt kõneles meie rahwa praeguse ja wana sõbruse ja suguluse kohta Cand. K. Forsmann ja lastis neid uueste elada. Kui wiimaks mitme kordse eladalaskmise järele kalju pääle istusime ja jalgu puhkasime, näitas proua Hahnson meile kena saart järwes ja jutustas selle saare sündimisest ilusa ennemuistse jutu, mis ma siia ka lühedalt üles panen. Ma pean siin juures ühtlasi nimetama, et herra ja proua Hahnson mõlemad kirjanikud on; proua Hahnson on mõnda Soome keeli algupäralist nowellat ning näitemängu kirjutanud ja palju raamatuid wälja annud; herra Hahnson selle wasta on keeleteadusliji kirjatöösid teinud, nimelt suure Soome sõnaraamatu walmistanud ja iseäranis läänepoolseid Soome keelemurdeid uurinud. Proua Hahnsoni kõneldud jutt, mis ta meile jutustas ja mis ühes tema raamatus (Pikku Kertoelmia) ära trükitud, on lühedalt nii*):

Körgel Kapola mäel elas muiste üks osaw metsastaja (tütt), nimega Nimo; temal oli hulk seltsimehi, kes temaga seltsis ligidal ja kangel metsastamas käiswad. Deine pool Manderee mäel asus ka hulga meestega üks kange mees, nimega Kammo, keda kõik kartsiwad ja kelle ligidalle keegi ei usaldanud minna. Kui Nimo ühel päewal Kapola mäel uinus, kuulis ta haledat kaebduse häält. Üles ärkadas jai ta ühe mehega kokku, kes temale kuuldud loo üle selgemat otjust andis. Manderee mäel pidada kuri Kammo üht ilusat noort tütarlast finni, keda ta kohegilt ära rööwinud. See noor tütarlaps kaewata nüüd Kammo küttes ja igatseda südamest säätt ära pääseda, aga Kammo walwajate pärast ei olla see kuidagi wiisi wõimalik. Waewalt oli Nimo jeda kuulnud, kui ta koha

*) Saab M. Lipp'u „Soome uudisjuttudes“ täielikult ilmuma.

nõuiks wõttis Lembit, — nii oli tütarlapse nimi, — päästma minna. Ühel õhtul ujus ta üle Kaduma järwe Manderee mäele neitut ära tooma. Sunnega pääsis ta äärde ja sai neiuaga kofku. Neil oli siin aga ühele teisele nii palju rääkida, et nad kofhe tagasi ei saanud minna. Kui nad alles kõnelesiwad, oli kuri Kammo juba kofu jõudmas. Seda kuuldes hüppas Nimo sedamaid neiuaga wette ja hakkas teine poole äärde ujuma. Sell filmapilgul tuli Kammo mäe harjale ja käskis Nimot ja Lembit tagasi tulla, ehk muidu uputada neid tema sõber wete peremees Uhti ära. Nimo aga wastas: „Lembi on minu, ta ei taha tagasi!“ ja ujus temaga edasi. Suured laened hakkasiwad nüüd järwele tõusma. Weel korra hüüdis Kammo: „Lembi tule tagasi, ehk muidu wajud järwe põhja!“ Dmeti wastas Lembi hüüdes „Wabadus ja armastus, teie eest wõib surra!“ Säälsamas tuli suur laene, mattis Nimo ja Lembi ja wiis nad järwe põhja. Metsa kuldne kuningas Tabio kuulis upujate sõnu ja kaswatas siina kofhta, kus nad upusiwad, kauni saare, kus kenad puud kaswama hakkasiwad. Tabio tütar Tuuliki wiinud siit puu seemneid metsast metsa, nii et aastate pärast neist igal pool puud kaswanud. Kes õhtu hilja metsades kõndida, kuulda puu latwades tasast jahinat, mis Lembi sõnu kuulutada: „Wabadus ja armastus, nende eest wõib surra!“

Kui proua Hahnson juttu lõpetas, hakkasime edasi minema mäest alla järwe äärde. Mägi oli nii järsk, et muidu ülesse ega alla ei saanud kui treppi mööda, mis selle tarwis kaljude külge mitmes kohas oli kinnitatud. Alla jõudes waatasime kaunil poolsaarel weel natuke aega looduse kenadust ja istusime siis paati, kellega esmalt wäikse saare juurde sõudsime ja siis säält järwe edasi mööda äärde Wirulast waatama. Suure hää melega wõttis ta meid wasta, ja rõõmustas wäga, et hulga aja jälle Gestlasi näha sai. Imelik oli kuulda, et tema Gesti keele kaunis ära oli unustanud. Ta kõneles küll weel Gesti keelt, aga Soome keele sõnad ja muuted tuliwad tall kõnes sagedaste ette. Ta jutustas meile, et ta Pärnust pärit ja ta nimi Zuhander Tilder olla. Umbes 15 aasta eest tulnud ta siia Soome aednikuks, kus ta lähedal olewas mõisas weel praegugi ametit pidada. Soome tulles olnud tall mere pääl õnnetus: ta purjutanud

finna kewade ühe apfelsini laewaga. Jää tulnud lahes wasta ja purustanud laewa ära. Inimesed pääsnud ometi hingega Soome randa. Kõik tema kraam jäänud laewa, üksnes oma „Kärneri raamatu“ päästnud ta ära, mis ta kottu ligi wõtnud ja mis tall laewa hukkaminemise ajal taskus juhtunud olema. Ta tõi meile ka oma waranduse, oma Kärneri raamatu näha, kelle lehed suuremalt osalt kollased oliwad, mis ta mereweest ütles tulnud olewat. Tilder oli ennast päris Soomlaseks muutnud, eneselle Soomeft naese wõtnud ja elas ka päris Soome wiisil.

Herra Sahnsoni juurest-käisime mitmes kohas weel Soome talupoegade eluforda waatamas ja leidtime, et nad igal pool wäga kauniste elawad. Majasid on Soome talupoegadel, kes kõik pärisperemehed, wäga rohkesti. Igal jõukamal „isantal,“ ku- das nemad talu peremeest nimetawad, on kolmed elutuad: üks teenijatele, teine tema oma perekonnale ja kolmas iseäralikkude pi- dude tarwis. Wiimne on wäga kenaste ära ehitatud: seinad kirju paberiga ära löödud, põrandal tekid, poleeritud toolid, lauad ja sohwad ja afnate ees kardinaid, nii kui linnades. Rehi on igal pool elumajast lahutatud ja hoopis teisel. Suuremalt osalt on majad punase wärwiga wälja poolt ära wärwitud ja neil on laastukatused pääl. Iga jõukama mehe majas on elutuas feina pääl suur täielik Soome kaart ja laua pääl mitmesugused Soome sõnumilehed, nagu igapäew wälja tulew „Uusi Suometar,“ kirjanduse leht „Walwoja,“ j. m. t. Soomlased on iseäranis rikkad sõnumilehede poolest, mida neil juba ligi 70 tükki on, kellest „Uusi Suometar“ Helsingis iga päew wälja tuleb; teised tulewad ühe ehk enam korda nädalas, iga kahe nädala takka ehk ka kuus korra wälja. Seda sõnumilehede arwu ja wäljatulemist tähele pannes ja oma maa sõnumilehede pääle mõteldes peame küll jälle kahetsema, et meie weel nii kaugele Soomlaste taga oleme. Meil ei ole siia maale weel muud kui üksnes nädalalehti! Mitmed paluwad enestele wiimisel ajal sõnumilehede wäljaandmise luba, aga tahawad neid ometi ifka üks kord nädalas wälja anda; miks ei katsu mõni eneselle niisuguse lehe luba paluda, mis rohkem kui korra nädalas wälja tuleb, olgu ka üks ehk kolm korda. Niisugust sõnumilehte oleks meil edenemiseks wäga hädaste tarwis. Päewalehel

oleks praegusel ajal, kus postitallitus maal alles nii wiletsas korras, liig raske ennast ülewel pidada, aga kolm korda nädalas wõiks meil praegusel ajal kõige wähemalt üks leht wälja tulla. Peaksiwad meie uute ajalehtede lubanõudjad selle pääle mõtlema ja meile nii natuke uudist ometi muretsema iga nädalas korra wälja tulewa lehe asemel, mida meil juba mõni on, kuna rohkem kui korra nädalas wälja tulewaid lehti weel üht ainustki ei ole.

Mitmelt talupojal on koguni kahetõrdsed elumajad. Üht niisugust käisime Hämeenlinna lähedal tagasi sõites waatamas. Mõni päew enne seda oli Soome uus kindralkuberner grahw Heyden Hämeenlinnas olles ka siin seda talupoega waatamas käinud. Siin olime wäga wäha aega. Aga sellest hoolimata tõi isand kohe wiinaklaasid wälja, täitis marjawiina täis ja jõi Wiru wendade malja, mis pääle me siis jälle teda ja Soome wendi elada lastime.

Kui Hämeenlinna ja linna lähedal järwe ääres olewa kena puies-tiku ära olime waatanud, sõitsime Helsingisje tagasi, kus nüüd sõbrade cand. Uno von Schrowe, D. A. F. Lönnbohmi ja G. Biese saatusel weel tähtsamaid kohte waatamas käisime, nagu museumisi, suurfooli, üliõpilaste hoonet, Nikolai kirikut ja muid paiku, hiljem ka weel kōwa Weabori kindlust, kuhu Helsingist iga poole tunni takka aurulaew sõidab ja selle järel igal tabel sinna wõib saada, aga kui seft kõigest kõneleda tahaksin, weniks jutustus liig pikale.

Et juba tüki aega Soomes olime olnud, oli aeg käes koju poole minna. Niisama nagu wasta wõtma, tuliwad lahked Soome wennad meid jälle hulgana aurulaewa juure saatma, kui ära sõitsime. Äraest ära minnes laulsime weel Soome wendadelle „Nad elagu!“ mis pääle nende poolt meile sedasama sündis. Nii kaua kui näha wõisime, kergitasiwad nad meile jumalaga jätmiseks kübarat ja hüüdsiwad weel mõnda korda „Nad elagu!“ Laew ruttas aga karmeste edasi ja wiis meid peagi juguwendade filmade eest ära Weaborist mööda mere pääle, kus see kord sugugi nii armas sõit ei olnud kui minnes, waid mitmegi merehaigeks tegi, enne kui Tallinna tagasi jõudime.

Kui lõpetusel kõige selle pääle tagasi mõtleme ja seda lahkust meelde tuletame, mis meie Soome wendade poolt näinud, siis ei jõua julg neid küllalt kiita. Dtsegu wennad on

nad igal pool meie wasta olnud, wenna wiisil meie eest hoolt kannud, wenna wiisil meid igal pool wasta wõtnud, wenna wiisil meile kõik näidanud, wenna wiisil meid rõõmustanud ja meile meie Soomes olemist nii armsaks ja kauniks teinud kui iganes wõimalik. — Südamest hüüame oma armsatelle Soome suguwendadelle kõige nende lahkuse wastawõtmise ja hoole eest awalikult tuhat korra kiitust ja tänu.

Uga palja kiituse ja tänuga ei ole meie kohus Soome wendade wasta annugi weel mitte täidetud, waid meie peame enam, ei mitte nende kasuks, waid oma kasuks: meie peame hooljaste Soome keelt õppima, peame usinaste Soome silda ehitama, et Koidulaga ütelda wõime:

Taara wõlwib õnne kaane
Soome-Gesti pinna pääl,
Silla otsad, ühendatud,
Kandwad ühte isamaad,
Tõe templiks pühendatud . . .

Soome keelt, jah Soome keelt peame agaraste õppima, Soome maad, Soome rahwast, Soome elu ja olu uurima, kellest meile suurt tulu tuleb. Soomlased on ju tubliste Gesti keelt õppima ja oma suurkoolis õpetama, miks ei peaks meie siis seda Soome keelega mitte tegema? Eks me kõik ühed suguwennad ei ole; eks meie keel ole ühest tüwist wälja kaswanud, kui ka kahetsi iseäralikult offaks aegade jooksul kaswanud; eks meie riinus tufsu üks weri; eks me ole kõik Wanemuise lapsed ja Wanemuise waimu pärijad? Ei, ei, me ei tohi ühele teisele mitte nii wõeraks jääda, nagu siia maale olnud; meie iseäranis peame Soomlasti lähemalt tundma õppima, päälegi nüüd, kus Soomlased Gesti keelt agaraste õpiwad. Just pidu ajal tuli Soomes üks uus raamat wälja „Wirolaisia Satuja,“ fanaselityksillä warustanut J. Mustakallio, mis Soomlastele Gesti keele õppimiseks kirjutatud. Sarnasid raamatuid ilmuda edaspidi mõndagi. Esmeses andes leiame kaks Gesti ennemuistist juttu Gesti keeles: Koit ja Hämarik ja Pittjalg, Dsawkäpp ja Terawfilm. Uga lehe all otsas on Soome keele sõnad, kelle abil neid juttusid Soome keelde ümber wõib panna. — Ka meil Gesti lastel on

Sooma keele õppimise jaoks seda ja teist abiraamatut. Nii andis näituseks T. Aminoff juba mõne aasta eest Kreuzwaldi „Eesti rahwa ennemuistsete juttude“ tarwis väikse Eesti-Sooma keele sõnaraamatu välja. Uuemal ajal on P. Undriß Kaarlo Suomalaise Novellad sõna sõnalt Eesti keelde ümber pannud, kelle abil, kui Soome raamat kõrvas, Soome keelt hõlpsaste võib õppida. Niisama on õpetaja M. Eipp hulga Suomalaise ja proua Hahnsjoni juttusid eestistanud, mis pea trükiti ilmuwad. Pääle selle on D. A. F. Lönnbohm wähema Soome-Eesti keeli sõnaraamatu kirjutanud ja teeb praegu suure, täielise Soome-Eesti keele sõnaraamatu kallal tööd. Viimaks on weel Dr. M. Weske Soome keele õpetuse raamatu kirjutanud ja P. Undriß Suomalaise Soome keeli grammatika Eesti keele ümber pannud. Sell wiisil ei ole keele õppimine enam võimata, liiategi weel, et Soome keel oma suguluse poolest Eesti keelega sugugi raske ei ole. Haku siis igamees hoolega õppima, uurigu mehifelt Soome keelt, kus palju suuremat ja kaunimat waimuwarandust leida kui siia maale Eesti keeles, ärgu wiitku enam ilma asjata aega, waid wõtku wiiwimata Soome silla ehituse töö käpile, nagu laulit Roidula selle poolest ütleb:

— — — — —
 Käsi külge! Jäta leina!
 Laiad lained täitwad wäina —
 Tõusku Soome sild!
 — — — — —

Ära kaeba kuuma põudu:
 Tõe tegu tõstab jõudu:
 Kõllul kasvab sild.
 Käsis kiwi, kaenlus kannel,
 Suguwennad, ühel wannel:
 Tõusku Soome sild!

(Eesti Luuletuste seest).

